

bićević" ausspielen zu wollen. Dessen war sich auch der von jeglichem Sentiment unbelastete E. Beneš wohl bewußt und war nicht bereit, wegen der strittigen Persönlichkeit Pribićevićs Komplikationen im Rahmen seiner mühsam aufgebauten Konzeptionen zugunsten der Kleinen Entente hinzunehmen. Ähnlich dachte auch Kanzler P. Šámal, wenngleich er Pribićević wegen seiner früheren Verdienste hochschätzte und ihn in gewissem Sinn auch bedauerte. Aus diesen politisch rein pragmatischen Beweggründen ergab sich auch das Verhalten der offiziellen tschechoslowakischen Stellen zum Fall Pribićević, und zwar nicht nur in den J. 1929-31, da sich der serbische Politiker in Internierung befand, sondern auch in der Zeit seines späteren Exils im Ausland. Das Geschick Pribićevićs interessierte die wichtigsten Dirigenten der tschechoslowakischen Außenpolitik in der Zwischenkriegszeit nur insofern, als - sei es auch nur hypothetisch - die Möglichkeit bestand, daß er vielleicht mit Rücksicht auf die Unberechenbarkeit der jugoslawischen innenpolitischen Entwicklung wiederum auf der politischen Szene in Belgrad auftauchen könnte. Und es war wiederum vor allem die sehr gute Kenntnis der realen Entwicklung der jugoslawischen Verhältnisse in der das autoritative Regime König Alexanders - trotz seines extrem undemokratischen Charakters - am besten die Situation im destabilisierten Lande bewältigen könne und man daher der damaligen jugoslawischen Opposition (einschließlich der Gruppe um Pribićević) nicht allzu sehr Gehör schenken dürfe. Die pragmatische Einstellung der tschechoslowakischen Diplomatie dauerte bis zum J. 1936 fort wo der politische „Fall Pribićević“ - zufälligerweise gerade in Prag - seinen Abschluß fand.

Eine Hilfestellung an S. Pribićević kam aber aus dem tschechischen Milieu auch noch über eine zweite Linie, die sich aus seinen hiesigen persönlichen Freunden rekrutierte und in erster Linie von ethischen Beweggründen motiviert war. Hierher kann man zweifellos zumindest das „Interesse“ Masaryks (und in gewissem Sinn auch Šámal's) und vor allem das uneigennütziges Engagement von M. Paulová, F. Hlaváček, O. Chmel, A. Baxová, J. Kvapil u. a. einreihen. Das Archivmaterial beweist, daß die Tschechen für S. Pribićević in der kritischsten Zeit seines Lebens offenbar von seinen ausländischen Freunden am meisten leisteten.

ИСТРАЖИВАЊА RESEARCHES

Љубинка Трговчевић

378.18 (= 861) (430) „1870/1914“

Студенти из Србије и Црне Горе у Хајделбергу од 1870. до 1914. године

Айспраќиум: У шексју се говори о студентим а из Србије и Црне Горе који су студирали на немачком универзитету у Хајделбергу, 1870-1914. године. Испраживање показује да је Хајделберг најчешће за српске студенте био пролазни универзитет, на коме су боравили семестар или два, а да су само рејки шада на њом универзитету сјекли докторат. Најчешћи узрок њаквом сјању биле су високе цене студирања. На крају шексиа даји је пошун сјисак студенаиа који су у њом раздобљу слушали предавања на Хајделбершком универзитету.

Хајделберг, један од најчувенијих европских универзитета, смештен у истоименом градићу на обали Некара у Бадену, због угледа и угодног окружења су и током 19. века радо посећивали страни студенти.¹ Он је био релативно мали школски центар, јер је број оних који су се на њега уписивали тек крајем века почео да премашује бројку од хиљаду студената (после 1888. године). Ипак, његова слава је увек била већа него број оних који су се тамо школовали. Још је 1800. године Хелдерлин (Hölderlin) спевао оду Хајделбергу, о њему је писао и Јозеф фон Ајхендорф (J. von Eichendorff), као и многи други књижевници током 19. века, тако да се створио својеврстан мит о Хајделбергу. Мит није настао случајно. Јер баденске власти су подржавале дух либерализма који је Универзитет неговао током целог 19. века, тако да је све време остао стедиште најбољих истраживача из свих подручја наука.²

1 Овај прилог је наставак раније објављеног који се односи на српске студенте на том универзитету од његовог настанка до 1870. године (Љ. Трговчевић, Студенти из Србије у Хајделбергу од 1844. го 1870. године, *Мешовића траја-Miscelanea*, XX, Београд 1990, 35-47).

2 M. Buselmeier, *Mythos Heidelberg, Stadt und Hochschule im 19. und 20. Jahrhundert*, hrs. E. Maschke u. J.

У раздобљу од 1870. до 1914. године на њему су били многи познати научници: историчар уметности Хенри Тоде (H. R. Thode), националекономиста Макс Вебер (M. Weber), романисти Ернст Курцијус (E. Curtius) и Фриц Нојман (F. Neumann), германист Вилхелм Брауне (W. Braune), теолог Ернст Трелч (E. Troelsch), хемичар Теодор Курцијус (T. Curtius), и други. Крајем века тамо је владала јужнонемачка школа неокантоваца, коју су предводили Винделбанд (W. Windelband) и Хајнрих Рикерт (H. Rickert); они су, заједно са Георгом Зимелом (G. Simmel) и Максом Вебером, основали интернационални, односно „наднационални“ часопис *Logos*, и покренули читав низ других пројеката, посебно из области социологије.

Али „хајделбершки дух“, најучљивији на прелазу два века, није настао само због учености његових професора, већ најпре због специфичне отворености ка новим идејама, модерности и либерализма, због чега се тврдило да је у то време био „најакадемскији“ и „најмудрији“ немачки универзитет.³ Сам град је за германисту Фридриха Гундолфа (F. Gundolf) био „нестварно чаробан“, лебдео је, по Карлу Јасперсу „неки метар над тлом“, што је све било угодан природни оквир за настајање те „меке брбљања“ (Е. Блох). Управо је слава Хајделберга настала што је био отворен за све идеје, што се у њима расправљало у оквиру, али и изван Универзитета. Круг који је почетком века око себе окупио Макс Вебер, у коме су суделовали тада млади Ђерђ Лукач, Ернст Блох и Карл Јасперс, Вернер Зомберт и Ернст Толер, или група која се састајала око Штефана Георга, или уметничко-музичке вечери са расправама и спиритуалистичким сеансама које је организовао историчар уметности Хенри Тоде - биле су оно што је чинило дух града и одржавало његов углед. Идеје које су тамо настајале и личности које су се окупуљале означиле су га „тајном престоницом Немачке”.⁴

Хајделберг је био мали град у коме су студенти чинили око 5% свих становника. Али они су били срж тог града и били су његов значајан економски чинилац. Славан још из доба када су на њему студирали многи племићи, грађани Хајделберга су се и у другој половини века трудили да одрже стечену репутацију отменог студенског стецишта. Њу су следиле и цене које су биле више него на другим немаким високим школама. Тако је студент за летњи семестар 1871. године требало да издвоји 211 талира, односно 22 гроша дневно, што је било више него на другим местима⁵. Пред рат су најмањи трошкови за студента износили 1200-1500 марака годишње, док су у исто време трошкови у Минхену били упола мањи⁶. И градски садржаји су били прилагођени студентима; 1878. стајало им је на располагању 150 пивница и гостионица где су се окупуљали, шест књижара, двадесет и седам колонијалних радњи, три продавнице дувана...⁷

Sydow, Sigmaringen 1979, 496.

3 C. Jansen, *Professoren und Politik. Politisches Denken und Handeln der Heidelberger Hochschullehrer 1914-1935*, Göttingen 1992, 32.

4 M. Buselmeier, n. d., 496.

5 G. Ritter, J. Kocka, *Deutsche Sozialgeschichte. Dokumente und Skizzen*, Bd. II: 1870-1914, München 1988, 341.

6 V. Molik, *Polskie peregrynacje uniwersyteckie do Niemiec 1871-1914*, Poznan 1989, 89.

7 F. Niess, *Wein und Weisheit. Zur Wirtschaftsgeschichte der Universität Heidelberg im 19. Jahrhundert*. У: *Aus eine Geschichte der Universität Heidelberg*, hrs. K. Buselmeier, D. Harth, C. Jansen, Mannheim 1985, 21.

Био је развијен музички живот, отварале су се и галерије, а настајала је и посебна студентска мода, коју су најпре наметала разнолика завичајна, политика или културна студентска удружења и братства (Burschenschaft). Крајем века носиле су се специјалне кафанске јакне и дуге чизме, бакенбарди су још били у моди, а изузетна атракција била је и студентска бакљада. Ону, одржану поводом обележавања 500 година Универзитета, 5. августа 1886. године, чинило је 2.000 бакљи које су у низу прошле градом⁸.

Либерални дух Бадена учинио је и Универзитет и град „нојевом барком“ у којој су се могле неговати различите врсте идеја и политичких мишљења. У доба када је на многим универзитетима Немачког царства завладао национализам, Хајделберг је остао у његовој сенци. Ни „национални патос“ познатог историчара Хајнриха фон Трачкеа (H. v. Treitschke), који је од 1867. године предавао у Хајделбергу, није међу баденским либералима налазио присталице.⁹ Иако су се и тамо крајем века оснивала различита конзервативна, антилиберална, антисемитска и друга национална студентска друштва, попут Савеза немачких студената, само се трећина хајделбершких студената у њих укључује и њихов политички ангажман остао је незнатан.¹⁰ Тако је тај провинцијски градић био стециште многих странаца, емиграната и слободних мислилаца, који су, заједно са професорима и другим интелектуалцима, чинили шаролик али посебан интелектуални миље.

Страни студенти су редовно чинили између 10 и 20% уписаних.¹¹ Највише је било Руса. Њихов број се нарочито повећао почетком 20. века, тако да су руски студенти од четвртине странаца 1900. године, у 1914. години представљали чак 61% свих уписаних иностраних великошколаца. Толики број Руса тамо је долазио најпре због политичких разлога и међу њима је било много прогнаних са руских универзитета, посебно доста студената јеврејског порекла за које је на тамошњим високим школама био уведен Numerus clausus. Међу њима су били уписани Николај Берђајев (1904), песник Осип Манделштам (1909/1910), који је као и Божидар Николајевић тамо боравио због историчара уметности Хенрија Тодеа, затим Фјодор Степун, Николај Бубнов, и други.¹²

Студената са Балкана није било много. Чинили су просечно 5% страних студената, а само се у летњим семестрима 1874. и 1883. године њихов број пео на 10%. Међу њима се редовно појављују студенти из Србије, Румуније и Грчке, први студенти из Бугарске се посебно исказују тек након стицања независности (од 1883), док се први уписан Црногорац појављује 1896. године. За разлику од других универзитета где су поједине националне групе преовладале, на том није било великих разлика у броју слушалаца из појединих балканских земаља.

8 Исто.

9 O. H. Elias, *Die Bedeutung der Universität in politischen Leben der südwestdeutschen Universitätsstädte im 19. Jahrhundert*. U: *Stadt und Hochschule im 19. und 20. Jahrhundert*, 168.

10 N. Giovannini, *Pankboden, Barrikaden und Bismarck-Kult. Heidelberger Studenten 1800-1914*, U: *Auch eine Geschichte der Universität Heidelberg*, 134.

11 До 1873. као странци се воде и сви студенти који нису из Бадена, а тада је њихово присуство било око 80%.

12 D. Dahlmann, *Bildung, Wissenschaft und Revolution. Die russische Intelligencija im Deutschen Reich um die Jahrhundertwende*, U: *Intellektuelle im Deutschen Kaiserreich*, hrs. G. Hübingер u. W. J. Mommsen, Frankfurt a. M. 1993, 141-157.

И интересовања су им била слична, јер се већина опредељивала за филозофију и право, што је указивало и на сличности потреба за тим струкама у њиховим домовинама.

Семе стар	Студенти укупно	Странци	Срби	Бугари	Румуни	Грци	Црна Гора	Балкан-укупно%	Балканаца у странцима
1870	711	492	5	0	3	3	0	11	2%
1875	794	150	1	0	5	3	0	9	6%
1880	809	122	2	0	3	4	0	9	7%
1885	957	145	1	6	0	0	0	7	5%
1890	1089	137	3	2	1	2	0	8	6%
1895	1252	206	2	8	1	3	0	14	7%
1900	1553	174	3	2	1	0	1	7	4%
1905	1783	237	0	2	0	2	0	4	2%
1910	2413	244	2	2	2	5	0	11	5%
1914	2668	349	9	4	2	4	0	19	5%

Иако познатији због својих професора из друштвених наука, правника и филозофа, и Хајделберг је након 1871. године следио нову етапу у развоју високог школства коју је обележавало усмеравање ка природним наукама. У њему је најпре ојачала медицина и 1867. је отворена нова универзитетска болница, 1874. физиолошки институт а 1879. године очна клиника. Истовремено се развијају природне науке, стварају се посебни институти, а раст индустрије у околним градовима утицао је да је универзитет постао „велики посао”.¹³ Од 1890. године из Филозофског факултета издвајају се природне науке и оснива се посебан Природњачко-математички факултет, као пети у склопу Универзитета (од раније Теолошки, Правни, Филозофски и Медицински). Тиме се следио пораст занимања студената за природне науке: 1870/1871. на читавом универзитету било их је 28 уписаних, десет година касније 58, 1891/1892. године, након отварања посебног факултета, већ 170, а 1901/1902. укупно 349 слушалаца.¹⁴ Овај тренд нису следили студенти из Србије, јер су у њиховој домовини потребе за стручњацима из природних наука биле тек у зачетку; слушало их је само троје студената и један питомац из Црне Горе.¹⁵ Такође, приметно је да се тамо није појавила ниједна студенткиња из Србије, иако је управо Хајделберг, заједно са Фрајбургом, први у Немачкој женама отворио могућност високог образовања (1900).

Хајделберг је до пред Први светски рат задржао обележје „летњег универзитета”, на коме се 30-40% више студената уписивало у летњем него у зимском семестру. Ово и због тога што се након уједињења Немачке појавио обичај

13 R. Riese, *Die Hochschule auf dem Wege zum wissenschaftlichen Grossbetrieb. Die Universität Heidelberg und das badische Hochschulwesen 1860-1914*, Stuttgart 1977.

14 L. Burchardt, *Naturwissenschaftliche Universitätslehrer im Kaiserreich*. U: *Deutsche Hochschullehrer als Elite 1815-1945*, hrs. v. K. Schwabe, Boppard a. R. 1988, 184.

15 У пописима студената рубрика за природне науке посебно се води тек од зимског семестра 1890/1891.

да студент са севера „у јужној Немачкој упише први семестар, а онда да се оде на неки радни универзитет”.¹⁶ Ова појава се може пратити и међу србијанским и црногорским високошколцима, јер је више од трећине тих младића у Хајделбергу било само по један семестар. С друге стране, тешко је направити поређење општег померања студентских интересовања за поједине факултете са избором дисциплина које су млади Срби изучавали. Јер притисак немачких студената на медицинске факултете, настао крајем деведесетих година није примећен међу српских студентима, и тек су петорица током тих година провела по неколико семестара на тим студијама. Традиционално, они су најчешће медицину учили у Бечу, а затим у Берлину. Хајделбершке уписнице показују да су се младићи из Србије највише опредељивали за филозофију (27), док је право слушало двадесет студената. Међутим, очито је да се и даље предност давала струкама које су омогућавале запослење у државној управи, те је четрнаест слушалаца филозофије учило државноправне (камералне) науке; заједно са правницима, излази да се око 65% младих Срба опредељивало за правно-економске дисциплине.

Из тих генерација српских студената у Хајделбергу се најдуже задржао Реља Белимарковић, који је након два семестра у Берлину, провео још тринаест семестара на хајделбершком Правном факултету. Само деветорица су тамо остала довољно семестара да окончају студије (седам или осам семестара), иако су и они претходно били на некој другој великој школи (у Минхену Лазар Радвановић и Василије Вулковић). По један семестар тамо је провело деветнаест студената, шеснаест по два семестра; односно за 35 слушалаца (67%) је Хајделберг био пролазни универзитет на коме су се задржали до годину дана. Тек сваки трећи студент је остајао понеки семестар дуже, тако да је у њему студије завршило неупоредиво мање студената него што се уписало.

Није у потпуности утврђен број студената који су промовисани у Хајделбергу. У попису промоција на Филозофском факултету од 1879. године налази се пет Срба. Први је Михајло Поповић, који је након три и по године студија у Хајделбергу промовисан 22. јануара 1881, а за њим је Драгољуб Ђурић, који је четворогодишње студије окончао 2. маја 1884. године.¹⁷ Касније су на истом факултету докторирали и Милорад Радуловић, Цветко Барловац и Божидар Николајевић.¹⁸ По попису Правног факултета вођеног после 1880. године, тамо је до 1914. године докторирало седморо Срба и један студент рођен у Београду али непознатог дрављанства (де Леон Габриел, промовисан 13. јануара 1903).¹⁹ Од тога су тројица предходно били студенти тога Универзитета: Милан Петронијевић, који је након два семестра у Хајделбергу студије окончао 4. јула 1893; Чедомир Лазаревић, после осам семестара студија промовисан 7. јула 1897, и Владимир Марковић, уписан само у семестру када је и докторирао (13. јула 1899). Тројица хајделбершких доктора права нису ни били уписани на тај универзитет већ су на њему само докторирали; тиме су користили могућност те

16 O. H. Elias, n. d., 170.

17 Universitätsarchiv Heidelberg: Philosophische Fakultät, Verzeichnis der Promotionen 1879-1969.

18 Вид. Љ. Трговчевић, Доктроти студената из Србије на немачким универзитетима од 1885. до 1914. године, *Историјски часопис*, књ. XL-XLI (1993-1994), Београд 1995, 249-280.

19 Universitätsarchiv Heidelberg: Juristische Fakultät, Verzeichnis der Promotionen 1880-1971.

„академске фабрике доктора“ да се упишу само ради одбране доктората.²⁰ То су били: Драгослав Ковановић - издата му је потврда да је одслушао четири семестра у Бону 13. јула 1901,²¹ а већ је две недеље касније, 31. јула и.г., забележено да је промовисан на Хајделбершком универзитету; слично је и са Драгољубом Беваиревићем, који је студирао права у Минхену од зимског семестра 1892/1893. закључно са летњим семестром 1895. године, а већ се 28. новембра и.г. води у списку промовисаних на Правном факултету. Међу њима је и Христивоје Петровић, претходно слушалац у Минхену од школске 1898/1899. до 1900. године, који је у Хајделбергу промовисан 8. марта 1901. У истом Протоколу помиње се и М. Миловановић, промовисан 4. новембра 1903. године, за кога није сигурно да је то хајделбершки студент уписан 1889. године.

Током нешто више од четири деценије било је педесет и двоје студената из Србије. То је знатно мање него што их је било у претходном раздобљу; од 1844. године, када се на Хајделбершки универзитет уписао Владимир Јакшић до летњег семестра 1870. године, било их је шездесет и шест. Очито је да је Хајделберг у каснијем периоду постао мање занимљив за српске студенте; уписало их се процентуално упола мање него у претходној четвртини века, иако се знатно повећао број оних који су се, посебно у деценијама пред сам рат, упутили на различите европске универзитете. Иако се и даље осећало интересовање за слушање бар једног семестра на тој високој школи, никада се у том радобљу није појавила она бројност младих Срба као што је била у доба када су на њему студирали Јован Ристић, Јеврем Грујић, Коста Цукић, Стојан Велковић и други. Крајем века су Срби појачали своје присуство најпре на универзитетима у Берлину и Минхену, а у годинама пред рат посебно у Паризу, тако да је Хајделберг остао у сенци тих, у међувремену веома нараслих, школских центара.

Почетком девете деценије 19. века српски студенти у Хајделбергу су чинили нешто мање од петине свих уписаних њихових земљака на немачким универзитетима (4 од 21), школске 1899/1900. од 43 студента у Немачкој било их је само двоје, док пет година касније од 54 српска студента ниједан није изабрао овај град за студије. Очито је да су Срби постепено губили интересовање за ову угледну школу (иако, парадоксално, у последњој предратној години њихово присуство је порасло). Узроке можемо тражити, најпре, у интересовању за веће градске центре који су имали шире могућности за образовање и разнолике друге културне садржаје. Можда је и изразита скупина живота у Хајделбергу утицала на пословично сиромашне српске студенте да се упуте ка другим градовима. Ипак, и из ове генерације је у Србију стигло неколико професора универзитета, попут Александра Борисављевића, Божидара Николајевића, Симе Тројановића и Милана Тодоровића, лекара Милана Радовановића, јавних делатника као што је био Коста Таушановића, и других.

Црногорци су школовање у иностранству почели касније него студенти из Србије. У Немачкој се 1864/1865. школске године уписује први црногорски студент, и укупно је тамо до 1918. године студирало 39 младића.²² У просеку

20 R. Riese, n. d., 27.

21 Вид. Љ. Трговчевић, Студенти из Србије у Бону од 1870. до 1914. године, *Мешовића браћа-Miscelanea*, XX, Београд 1990, 49-59.

су годишње на студијама у овој земљи били један или двојица високошколаца и тек 1913. године тамо је боравило осам студената. Највише их је било у Лајпцигу, Минхену и у Берлину, док су седморица студирала у Хајделбергу.²³ Из претходног школовања познато је да су Матановић Стефана Драгутин и Петровић-Његош Ђуре Стево завршили Которску гимназију; тај други је током својих хајделбершких студија пријатељевао с Божидаром Николајевићем и тада су они били једини „Срби ђаци у Хајделбергу“.²⁴

Укупно је од оснивања Хајделбершког универзитета до Првог светског рата, краће или дуже, на њему студирало 118 младића из Србије. По до сада доступним подацима, мање их је било него на Бечком, Берлинском и Минхенском универзитету, а знатно више него на другим немачким малим универзитетима. Ипак је приметно непрекидно занимање за ту познату школу, тако да је на њој стално боравио понеки српски студент; изузеци су године ратова 1876/1877., такође ратно стање од 1885. до 1887. године, те време од 1901. до 1903. и од 1905. до 1907. године, када тамо није учио ниједан Србин. Све то време у Србију су стизали Хајделбершки ђаци и у њу преносили научено на великој школи. Најприметнији су били научни утицаји, посебно у развоју народне економије код Срба и историјско-економске школе која је следила теорије Макса Вебера, Адолфа Вагнера и Луја Брентана. Они, као и други учинци хајделбершких студената, биће предмет посебних истраживања.

СТУДЕНТИ ИЗ СРБИЈЕ

Бр	ИМЕ	ПОРЕКЛО	ФАК	АДРЕСА	СТУДИРА	ДРУГИ УНИВЕРЗИТЕТИ
1	Stefanovic J. D.	Kniashevaz	Ju	Brunneng. 16	0 71- 0 72	
2	Christic Kosta	Belgrad	Ju	Landg. 14	M 71-0 72	Berlin z.s. 1872-1.s.1874
3	Zacharieff Wassil	Belgrad	Ph	Schulg. 4	M 71	
4	Nenadovic Georg A.	Belgrad	Ju	Landg. 14	0 72 - 074	
5	Nowakowitsch Georg	Negotin	Ju	Gaisbergweg 6	0 72	Bon 1870 Minhen 1870/71
6	Djordjevits Michael	Belgrad	Ju	Landg. 3	M 72 - 0 73	Minhen 1871/72; Bon 1.s. 1872
7	Ivanovitsch Steph. A.	Jagodina	Ca	Ingrims. 22	M 72	

22 М. Д. Пејовић, „Школовање омладине из Црне Горе и Боке, њихов утицај и дјеловање по повратку у земљу 1848-1918“ (Докторска дисертација, Универзитет у Новом Саду 1992).

23 По истраживањима М. Пејовића било их је шесторо и не наводе се њихова имена (н. д., 261).

24 Б. С. Николајевић, *Из минулих дана. Сећања и документи*, Београд 1986, 324. Он га наводи као Стјепу и помиње да је рођак италијанске краљице Јелене, која му је повремено слала новац. Такође, помиње и хајделбершког ђака и свршеног лекара Станка Матановића, који је у време њихових студија био на пракси у клиници у Карлсруеу.

8	Poppadic Swetozar	Negotina	Ca	Steing. 10	O 73	Minhen 1871-1873.
9	Tauchanovits Kosta	Alexinaz	Ph	Mandelg. 26	M 73 - O 74	
10	Zdravkovitsch Mich. J.	Belgrad	Ca	Neumarkt 4	O 74	
11	Wucomanowits Luca G.	Belgrad	Ph	Akademies. 1	O 75	Minhen 1874/1875.
12	Radowanowic Milan	Belgrad	Med	Mandelg. 19	M 75 - O 76	Berlin l.s. 1871-z.s. 1874
13	Popowic Michael M.	Semendria	Ca	Grabeng. 2	M 77 - M 80	
14	Gyurits Dragoljub	Kragujewaz	Ca	Haupts. 83	O 80 - O 83	
15	Wuitsch Paul V.	Belgrad	Ph	Haupts. 83	M 80 - M 81	
16	Protitsch Duschana M.	Belgrad	Ca	Augustinerg. 13	M 81 - O 84	
17	Borissavljewitsch A.[leksandar] G.	Belgrad	Ca	Leopolds. 9	O 83	
18	Jovanovits Michael J.	Schabatz	Ph	Lauers. 11	M 83 - O 84	
19	Victorovits-Drozdovsky Michael	Belgrad	Che	Steing. 7	M 83 - O 84	
20	Trojanowits Sima	Schabatz	Ph	Landg. 7	O 85	Minhen 1899/1900.
21	Novacovitsch Stephan	Belgrad	Ju	Haupts. 8	M 87 - O 88	Minhen 1888/1889.
22	Milovanovitsch Mich.[ael]	Belgrad	Ju	Dreikönigs. 12	O 89 - M 89	Minhen 1888/1889; Berlin l.s.1900.
23	Radulowits Mil.[orad] W.	Belgrad	Ca	Haupts. 173	M 89 - O 91	Dokt. Hajdelberg 1891.
24	Wujtsch Duschana A.	Belgrad	Ca	Haupts. 104	M 89 - O 92	
25	Barlowatz Zwetko	Belgrad	Ca	Ketteng. 13	O 91 - O 94	Dokt. Hajdelberg 1895.
26	Popovic Borivoje	Belgrad	Nat	Bergheimers. 29	O 91 - M 91	
27	Schapschanin S. M.	Belgrad	Ju	O. Neckars. 9	M 91 - O 92	
28	Petroniewitsch Mil.[an]	Belgrad	Ju	Leopolds. 18	M 92 - O 93	Berlin z.s. 1891/1992.
29	Ilic Arsa	Belgrad ²⁵	Ju	Rohrbachers. 2	M 93 - M 95	Minhen 1892/1993.

25 При упису на Минхенски универзитет написао „Петка”

30	Lazarewits Cedimir	Belgrad	Ju	Heumarkt 4	M 93 - O 94 O 95 - O 97	Minhen 1894/1895.
31	Ruzitschitsch Nikan	Belgrad	Ph	Heugasse 3	M 95	
32	Josimovits Georg	Schabatz	Ph	Marstalls. 9	M 97 - M 98	
33	Asriel Moriz	Belgrad	Nat	Leopolds. 34	O 99 - O 900	
34	Markowitsch W.[ladimir]	Semendria	Ju	Fischmarkt 3	O 99	Minhen 1897/1898.
35	Nikolajewitsch B.[ozidar]	Belgrad	Ph	Leopolds. 43	O 99-M 1900	Beč 1895/1896; Minhen z.s. 1896/1897 - l.s.1898; Berlin 1898/1899. Dokt. Hajdelberg 1902.
36	Bugartschitsch Laz.	Krajevo	Ca	Ziegelg. 20	M 900- O 01	
37	Jowanowitsch M.	Belgrad	Ph	Ingrims. 9	O 01	
38	Blagojevits	Golubac	Ca	Nhm. Ladenb. 6	M 03	
39	Beli-Markowitsch Milosch ²⁶					
40	Todorovits Milan	Sumrakovatz	Ju	Gaisbergs. 36	M 04	Minhen 1905/1906-z.s.1908/1909. Dokt. Minhen 1908.
41	Beli-Markowitsch Reqa	Belgrad	Ju		M 06 - M 12	Berlin 1905/1906.
42	Georgewitsch Bogdan	Belgrad	Ju	Brückens. 31	M 08 - O 12	
43	Wulkowitsch Wasili-Wassa	Belgrad	Ca	Neue Schlosss. 24a	M 08 -O 09	Minhen z.s. 1900/1901-l.s. 1902.
44	Vlajić Božidar	Belgrad	Ju	Uferstr. 24 a	O 09; M 13 - O 14	Minhen 1907/1908; Berlin z.s. 1909/1910-z.s. 1912/1913.
45	Radowanowitsch Lazar	Alexinaz	Ju	Landfrieds. 8	M 10 - O 14	Minhen 1907/1908-1908/1909.
46	Grosdanowitsch Jovan	Kragujevatz	Med	Grabeng. 9	M 13 - O 14	

26 У Берлину написао Miliwoj

47	Koulitsch Stojan	Ouzitze	Med	Akademies. 6	M 13 - O 14	
48	Stanojewitsch Branislaw	Iwagniza	Med	Schulzeng. 14	M 13 - O 14	
49	Bogdanowitsch Boschko	Nepritschawa	Ju	Schröders. 37	O 14	
50	Lazarevits Miodrag	Vaqevo	Ju	Leopolds. 51a	O 14	
51	Michailovitsch Ranko	Klinzi	Ju	Schröders. 37	O 14	
52	Miladinowitsch Zioko	Kraqewa	Med	Werderstr. 31	O 14	

СТУДЕНТИ ИЗ ЦРНЕ ГОРЕ²⁷

Бр	ИМЕ	ПОРЕКЛО	ФАК	АДРЕСА	СТУДИРА
1	Matanowitsch Stanko	Podbucovica	Med	Obere Neckars. 2	M 95 - M 99/900
2	Matanović Dusan	Ceklici	Ca	Plöck 30	M 97 - O 98
3	Plamenatz Georg	Zrmnitza	Ju	Neue Schlosss.10	O 97 - M 99 M 1901
4	Petrowitsch- Wegosch Stewo	Wegosch	Ju	Unt. Neckars. 64	M 1900 - M 1904
5	Matanowitsch Drago	Cetiwe	Nat		O 04
6	Martinowitsch Michael	Nikschtsch	Med	Gaisbergs. 17	M 10 - O 11
7	Matanovic Mihajlo	Cettinje	Med	Römers. 56	O 13

СКРАЋЕНИЦЕ:

O [Ostern] - летњи семестар

M [Michaelis] - зимски семестар

Ju [Jura] - право

Ca [Cameralia] - државноправне науке

Med [Medizin] - медицина

Nat [Naturwissenschaften] - природне науке

Ph [Philosophie] - филозофија

²⁷ Обе табеле су направљене на основу грађе из Универзитетског архива у Хајделбергу. Пописи студената објављивани су за сваки семестар у Adressbuch der Ruprecht-Carls-Universität in Heidelberg, које садрже податке са именом студента, семестром у коме се први пут уписао, подацима одакле је (Heimat un Vaterland), шта студира и адресом стана и именом газде у Хајделбергу. Од 1905. године издаје се Personal-Verzeichnis der Ruprecht-Karls-Universität in Hajdelberg са istim подацима, али се од 1906/1907. уместо неодређеног Heimat (где студенти уносе или место рођења или место сталног боравка) уводи рубрика место рођења. У групи података о студијама на другим универзитетима. Боравак на универзитету обележен је уписом првог и уписом последњег семестра. Део података (име газде, држављанство, називи других универзитетима) је избачен или скраћен, док су остали пренети као што стоји у оригиналу.

Summary

Ljubinka Trgovčević

Serbian and Montenegrin students in Heidelberg 1870-1914

This paper is a continuation of the earlier research of Serbian students at the Heidelberg University.

In the period observed the Heidelberg University maintained the reputation of a liberal and cosmopolitan center, and hence attracted renowned professors and numerous foreign students; foreign students accounted for 10-20% of total enrollment. Among them, students from the Balkans accepted for some 5%. Several Serbs, Romanians and Greeks enrolled each year; Bulgarian students were recorded from 1883, while the first student from Montenegro (there were seven of them) enrolled in 1896.

Within this period a total of 52 students from Serbia enrolled, which is far less than in the previous period (66 between 1844 and 1870). Young men from Serbia were gradually losing interest for the studies at this university, so that more than 67% remained there for only one or two semesters. Only nine studied three years or longer. Five students finished their studies with doctorates in philosophy, while seven graduated at the law school. Most of these students studied philosophy (27) and law (20), in addition to five medical students, while only three studied natural sciences (after the separation of these courses from the School of Philosophy in 1890). This shows that the majority of students continued to choose studies that later enabled the employment in government service.

The paper contains a table with the number of students from the Balkans and two lists of students from Serbia and Montenegro, with their names, faculty, home address in Heidelberg, number of semesters and studies at other foreign universities.